

yoruz. Bunların bibliyografya olarak bir listesini vermek herhalde meydana getirilen esere hiç bir zaman gölge düşürmezdi.

Yukarıda gösterilen bir takım eksik ve yanlışlar bu eserin değerini asla azaltacak nitelikte ve nicelikte değildir. Çoktan beri sürüp gelen bir boşluğu kapatan böylesine değerli bir eseri Türkoloji dünyasına sundukları için sayın Bayan Atsız'ı ve Prof. Kissling'i tebrik eder, ikinci baskısının daha geniş ve daha mükemmel olmasını dileriz.

Nuri Yüce

İ. Hilmi SOYKUT, *Türk Atalar Sözü Hazinesi*. Ülker Yayınları, İstanbul 1974. 495 S. 8°. (1-nci hamur) 50.- TL, (2-nci hamur) 45.- TL.

Yedi bölüme ayrılmış olan bu eser, Türkiye türkçesindeki atasözlerinin kavramlara göre tasnifinin bir denemesidir. Birinci (S. 15-42), ikinci (S.45-54) ve üçüncü (S. 57-60) bölümlerde atasözlerinin tarihi, atasözlerinde hikmet ve nükte, coğrafi bölge ve şive özellikleri, kavram ve şekil özellikleri ile atasözü ve deyim üzerinde durulmaktadır.

Bu tanıtımda asıl ele alınacak olan dördüncü bölüm (S. 63-324) de atasözlerinin kavramlara göre tasnifi denenmiş, temsili atasözleri, halk ve aydın zümre şiirinde atasözleri ve büyüklerin sözleri verilmiştir.

Beşinci bölüm (S. 325-435) deyimler, altıncı bölüm indeks ve bibliyografya, yedinci bölüm ise faydalanan eserlerden alınan atasözlerinin numaralarını içine almaktadır.

Şimdiye kadar atasözlerini alfabetik olarak veren pek çok derleme varsa da kavramlara göre veren ciddi bir çalışma yapılmamıştır. İ. H. Soykut, bu eseri ile, bu konuda ilk denemeyi yapmış bulunuyor. Ancak çok değerli ve bol malzeme, gerektiği biçimde ustaca işlenmiş değildir. Göze çarpan bazı eksik, yanlış, gereksiz tekrar v.s. gibi başarısız taraflarından kısaca bir kaç örnek göstermek yerinde olur.

1. *Gereksiz parantezler*: Birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde bazı, önemle belirtilmek istenen, kelimeler parantez içine alınmış. 15. sayfada: (3443) numarada kayıtlı olan bu kitabın adı (*Teshil*)dir. 49. sayfada: (*Atasözleri*)nde şekil sabittir. Bu gibi misaller pek çoktur. Oysa bu rakam ve kelimeler önemle belirtilmek istendiğine göre, parantez içinde değil de ya italik veya siyah harflerle gösterilebilirdi. Çünkü parantez içine alınan kelime veya cümleler önemle belirtilmek istenenler için değil, aksine parantezden önceki anlatılanı açıklayıcı veya tamamlayıcı nitelikte olan anlatılışlar için kullanılır; ve paran-

tezli unsur çıkarıldığı zaman ait olduğu anlatıda bir eksiklik, cümlede bir bozukluk görülmez.

2. *Yanlışlıklar*: a) Bazı atasözlerinin eski şekillerinden örnekler verilirken yer yer kelime yanlışları yapılmış.

S. 18- de *idgü (izgü)*; doğrusu *ezgü edgü* olacaktır.

imkâk » *emgek* »

S. 92, No. 876: *ölüci* kelimesi *öldeçi*

S. 113, No. 1503: *küçükta* kelimesinin doğrusu *kiçigde*,

S. 141, No. 2195: *nica* kelimesinin doğrusu *neçe*,

bitik » » *yitig* olacaktır.

S. 16-da *bilikklik biliksiz kaçan tank bolur* şeklinde verilen atasözünün (doğrusu: *biliglig biligsiz kaçan tenk bolur*, (bkz. Arat, *Atebetü'l-hakayık*, 87) bugün bilen ile bilmeyen bir olmaz diye söylendiği belirtilmiş, fakat aslının Kuranda (hel yestevi'llezine ya'lemüne ve'llezine lâ ya'lemün 'hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?) olduğuna işaret edilmemiş.

b) Geçtiği her atasözünde *un-* şeklinde yazılan fiilin doğrusu *on-* (<*on-*)'tır. Bu fiil TDK'nun çıkardığı Türkçe Sözlükte de (bkz. Türkçe Sözlük. Ankara 1969) *un-* şekli ile verilmiş, *on-* şekli tercih edilmemiştir. Oysa yaygın ve doğru olan şekil *on-* şeklindedir. Yazar belki Türkçe Sözlükte tercih edilen şekli almayı uygun bulmuş olabilir. Örneklerin geçtiği atasözleri için bkz.: S. 112 No: 1673; 1674; S. 129 No: 1867; S. 134 No: 1979; S. 146 No: 2347.

c) Türkçemizde artık hem yazı hem de konuşma dilinde *akraba* şeklinde kullanılan Arap asıllı kelime, arapçadaki aslı şekli ile (*akriba*) yazılmış. Oysa bir dile başka bir dilden geçen kelime geçmiş olduğu dildeki bir metinde yine o dilin ses kaidelerine göre hangi şekilde telaffuz ediliyorsa o şekilde verilmelidir. Çünkü *galat-ı meşhur lügat-ı fasihden evlâdır* ve üstelik kelime türkçe atasözleri içinde kullanıldığına göre türkçedeki şekil esas alınmalıdır. İlgili örnekler için bkz.: S. 136 No: 2048, 2049; S. 138 No: 2122; S. 160 No: 2767.

3. *Umumilik meselesi*: Bazı atasözlerinin sonunda parantez içinde (umûmi) diye yazılıyor. Örnek: S. 207 No: 4035: *Sü alçağa akar (umûmi)*. S. 222 No: 4440: *Ah yerde kalmaz (umûmi)*.

Bu gibi atasözlerinin umûmi olduğu belirtilirken buna benzer pek çok atasözünü sanki umûmi değilmiş gibi hiç bir belirtme yapılmıyor ve böylece bir yanlış anlaşılmaya yol açılmış oluyor. Ya tam bir ayırım yapılmalı, ya da rastgele bir umûmi serpiştirmesi olmamalıydı.

4. *Eksikler*: a) Herhangi bir kavramla ilgili atasözleri verilirken, kimi atasözlerinin unutulduğu olmuş:

S. 67-de *Tabiat* maddesinde *dağ* kavramı üzerine yalnız iki tane atasözünü verilmiş. Oysa *dağ* ile ilgili daha pek çok atasözünü vardır:

- Dağ başında duman eksik olmaz,
Dağ dağ üstüne olur, ev ev üstüne olmaz,
Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur,
Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar,*
- S. 82-de *anlayışsızlık* kavramına:
Anlayana sivrisinek saz anlamayana davul zurna az,
- S. 88, 89-da *dert-dert arttırmak* kavramına:
Borcun varsa ver kurtul, derdin varsa öl kurtul.
- S. 99-da *ferdî sorumluluk* kavramına:
*Ne ekersen onu biçersen,
Ne katarsan aşına o gelir kaşığına
Rüzgâr eken fırtına biçer,*
- S. 125-de *korku* kavramına:
İti öldürmekten korkutmak yeğdir,
- S. 149-da *baş* kavramına:
Balık baştan kokar,
- S. 150-de *beceriklilik-beceriksizlik* kavramına:
Ahmak dostun olacağına akıllı düşmanın olsun,
- S. 158-de *çağırılma* kavramına:
Çağırılmadık (davetsiz) yere giden kuru yere oturur,
- S. 184-de *av* kavramına: *Av vuranındır,*
» *fâl* kavramına: *Fala inanma faldan da geri kalma,*
- S. 204-de *mağlup olmak* kavramına: *Yıkılan güreşe doymaz,*
- S. 207-de *silah* kavramına: *At, avrat, silah yiğidin bahtına,*
» *su ve kıymeti* kavramına: *Tarlanın iyisi eve yakını, daha iyisi suya yakını,*
- S. 242-de *tevekkül* kavramına: *Attık bayıra, Allah kayıra* gibi atasözleri eklenebilir.
- S. 255-de *milletler* kavramına yalnız 3 tane atasözü alınmış. Oysa sayfalarca sıralamak mümkündür.
- b) Dördüncü bölümün, kavramlara göre tasnifli atasözleri kısmında (S. 63-256) gösterilmiş olan temsili atasözleri ayrıca *temsilli atasözleri* (S. 259-263) adı altında toplanmış, fakat bazıları unutulmuştur. Bunlardan birkaçı:
S. 84 No: 649: Kazan dedi «Dibim altın.» Kepece dedi: «Ben nereden geliyorum.»
S. 110 No: 1414: Siçana dediler: «Bu delikten çık, o deliğe gir» siçan dedi: «Şunun hikmetini bir deyin.»
S. 215 No: 4273: Avcı tavşana: «Bir kürk vereyim» demiş; «Postumu soyma da, senen kürkünden vazgeldim» demiş.

5. *Gereksiz tekrarlar*: Aynı atasözü bir kavram altında aynı söyleyiş ile ya da anlamda hiç bir değişiklik olmadığı halde bir iki kelime farkı ile tekrar edilmiştir. Bu gereksiz tekrarlar sadece atasözlerinin sayısını kabartmaktadır. Oysa bunları bir numara altında vermek de mümkündür. Mesela: S. 76-da 365, 396, 389, 392 numaralı atasözleri şöyle verilmiş:

No: 365 Adam ikrarından, hayvan yularından çekilir (tutulur).

» 369 Adam nefsinde, hayvan (da) yularından yedilir.

» 389 Hayvan yularından, insan ikrarından (sözünden) tutulur.

» 392 İnsan ikrarından, hayvan yularından (tutulur).

Bu kadar tekrar yerine şu yolda bir atasözü ile yetinilebilirdi: İnsan (adam) ikrarından (sözünden), hayvan yularından (çekilir, tutulur, yedilir).

Yukarıda gösterilenler gibi gereksiz tekrarlar pek çoktur. Bunlardan bazılarının sayfa ve sıra numaraları aşağıda verilmiştir. S. 80-de No: 515, 516;; S. 109-da No: 1369, 1371 ile S. 110-da No: 1402, 1403; S. 116-da No: 1554, 1557; S. 121-de No: 1658, 1665; S. 133-de No: 1968, 1969; S. 136-da No: 2048, 2049; S. 156-da No. 2662, 2664; S. 186-da No. 3457, 3468 ile S. 187-de No: 3476; S. 188-de No: 3515, 3518, 3522 ile S. 189-da No: 3523; S. 195-de No: 3700, 3703, 3706, 3711; S. 239-da No: 4935, 4939, 4940, 4941.

Merhum İ. H. Soykut'un bu eseri, yukarıda gösterilen zayıf tarafları bir yana bırakılırsa, Türkiye türkçesindeki atasözlerinin şimdiye kadar yapılmamış olan kavramlara göre tasnifinin değerli malzemeye dayanan bir denemesidir. Bu denemenin başarısı her şeyden önce böyle bir işe girişmedeki iyi niyet ve cesaret şeklinde göze çarpmaktadır.

Nuri Yüce